

**«ՈՏՆԱՄԱՆ» ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐԴԻ ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ
ԵՎ ԲԱՐԲԱՌՆԵՐՈՒՄ**

Բանասիր. գիտ. թեկնածու Լ. Ա. Ղամոյան

Ուրնաման «նոտքերի հագնելիք, կաշվից կամ այլ նյութերից կարած հարմարանք, որ կրում են ոտներին» ընդհանուր հասկացության կողքին Ա. Սուքիասյանը տալիս է հետևյալ հոմանշային ձևերը՝ *կոշիկ, ուրաման, օղ (իք) (հնգ.), ուրաց աման, կամակ (հզվդ.), մուճակ, մուշկ (մուճակ), հողաթափ, երեսնակ* (երեսը բաց փայտե կոշիկ, նալիկ), *նալիկ* (բաղնիքի), *տրեխ (բրբ.), ուրնոց, ուրից, հաքաման, հագնիչ, սոլ* (հասարակ կոշիկ, մաշիկ), *ոտքի աման, խոնդուռա* (հնամաշ) և այլն⁶³:

Ըստ Հ. Աճառյանի և Գ. Զահուկյանի ստուգաբանությունների՝ փորձենք հնարավորինս անդրադառնալ գրական արևելահայերենում առավել հանդիպող *ուրնաման* իմաստն արտահայտող որոշ բառանվանումների ծագմանը:

Ինչպես հայտնի է, արդի հայերենում ամենահաճախականը *կոշիկ*-ն է:

Կոշիկ. «կաշվից կամ այլ նյութերից կարվող, ոտքին հագնելու հարմարանք, ոտնաման»⁶⁴: *Կոշիկ*-ը իրանական փոխառություն է, այն գործածական է եղել գրաբարում, այժմ էլ՝ արդի գրական արևելահայերենում⁶⁵:

Գրական հայերենում *կոշիկ* բառանվանումից կազմված բաղադրություններից են՝ *կրկնակոշիկ* (խոնավությունից պահպանելու համար կոշիկի վրա հագնելու ռետինե ոտնաման), *ջրակոշիկ* (ջրի մեջ հագնելու կոշիկ), *վերնակոշիկ* (կանացի երկարաճիտ ձմեռային կոշիկ), *կիսակոշիկ* (կարճավիզ կոշիկ, մուճակ) և այլն:

Մաշիկ. «բարձրակրունկ սրաքիթ ոտնաման» (ԱՀԲԲ, 969): Ըստ Հ. Աճառյանի՝ բառի ճիշտ ձևն է *մաշիկ*-ը (վրաց. *մաշիա* «կրունկով կոշիկ»), այլ ոչ թե՛ *մաշիք*, որ ոչ ճիշտ մեկնաբանությամբ՝ «հին կոշիկ» իմաստն ունի *մաշել* բայի նմանությամբ: *Մաշիկ*-ը *մաշ* բառի նվազականն է, որը

⁶³ Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան, հ. 4, Ե., 1969, էջ 114 (այսուհետև՝ ԺՀԼԲԲ): Ա. Սուքիասյան, Հայոց լեզվի հոմանիշների բառարան, Ե., 1967, էջ 519:

⁶⁴ Է. Բ. Աղայան, Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Ե., 1976, էջ 757 (այսուհետև՝ ԱՀԲԲ):

⁶⁵ Հ. Աճառյան, Հայերեն արմատական բառարան, հ. 2, Ե., 1973, էջ 687 (այսուհետև՝ ՀԱԲ): Լ. Հովհաննիսյան, Գրաբարի բառապաշարի իմաստային խմբերի քննություն, 2-րդ մաս, Ե., 2012, էջ 30:

լավ երևում է *մաշակար* կամ *մաշկակար* (կոշկակար) բաղադրություններում: Չուբինաշվիլին վրացական բառը համարում է արաբական, բայց այն չի հավաստվում (ՀԱԲ, 3, 360)⁶⁶:

Բարբառներում «*մաշիկ*» իմաստն ունեն նաև *չափուլա* (չուստ, մաշիկ), *չլլ* (անկրունկ մաշիկներ) բառանունները:

Տրեխ. «1. Կիսամշակ կաշվից տանը պատրաստված ոտքի անկրունկ հագնելիք, չարուխ: 2. (գվռ.): Երկաթե կարկատան արորի կամ գուֆանի վրա: 3. Ընդհանրապես՝ ոտնաման» (ԱՀԲԲ, 1460)⁶⁷: Հ. Աճառյանը հիշատակում է արաբ. *tirāq* «կոշիկի կաշի, փապուճից կազմված կաշվաթերթ, վահանապատված կաշի» բառը (ՀԱԲ, 4, 435): Գ. Զահուկյանը «տրեխ» («կաշվե կոշիկ, տրեխ»)–ը փոխառություն է համարում իրանական աղբյուրից, որի բուն աղբյուրը հայտնի չէ⁶⁸: Բարբառներում այդ իմաստն ունեն նաև *կոխոնձ* (Ար., Լ.), *պապոճ* (Քսր.), *լեկ* (Խտջ.) և այլ բառանուններ:

Մուճակ. «մի տեսակ ոտնաման, փապուճ, չուստ» (ԱՀԲԲ, 1038): Փոխառություն է իրանական աղբյուրից (ՀԱԲ, 3, 357): Հ. Աճառյանը, Գ. Զահուկյանը տալիս են «(կանացի) կոշիկ» բացատրությունը, որից էլ՝ *մուճակագործ*, *մուճակակար* նոր բաղադրությունները (ՀԱԲ, 538):

Արդի գրական հայերենում հանդիպում ենք նաև ոտնամանի հետևյալ տեսակները՝ *հողաթափ* (կիսաբաց երեսով և առանց կրունկների ոտնաման), *կաճյակ* (թաղիքից պատրաստվող ծմուռան տաք ոտնաման) և այլն:

Ի տարբերություն գրական հայերենի՝ բարբառների ընձեռած նյութը մեզ ավելի մեծ հնարավորություններ է տալիս՝ ներկայացնելու «ոտնաման» բառանվանումների զուգաբանությունները՝ որոշ չափով բացահայտելով դրանց առնչություններն արդի գրական հայերենի հետ: Բարբառներում և խոսվածքներում *ոտնաման* հասկացությունը (*վննաման*, *ոննաման*, *ոտնաման*//*ոտաման*, *օտնաման*, *ոտացաման*, *ոտքի աման*) ունի բառային բազմաթիվ տարբերակներ: Անդրադառնանք առավելապես գործածական տարբերակներից մի քանիսին:

⁶⁶ Նշենք, որ այս բառանուններից շատերը համանունական շարքի անդամներ են և՛ գրական հայերենում, և՛ բարբառներում: Օրինակ՝ *մաշիկ* բառն արդի գրական հայերենում ունի նաև «չմշկածաղիկ» իմաստը (տե՛ս՝ ԱՀԲԲ, էջ 969), իսկ, օրինակ, Խարբերվում գործածում են նաև «ունելի» իմաստով: Տե՛ս՝ Հայոց լեզվի բարբառային բառարան, հ. 4, Ե., 2001, էջ 26 (այսուհետև՝ ՀԼԲԲ):

⁶⁷ Լ. Հովհաննիսյանը հետգրաբարյան շրջանից է համարում՝ *սանդալ*, *ոտնաման*, *տրեխ* բառերը, նաև՝ *սանդալ* ձևից Փ. Բուզանդն ունի *սանդալաուր* բառը:

⁶⁸ Գ. Զահուկյան, Հայերեն ստուգաբանական բառարան Ե., 2010, էջ 73 (այսուհետև՝ ՀՍԲ):

Չմուշկ. «հողաթափ, մաշիկ, չմուշկ»: *Չմուշկ*-ը վկայված է մեկ անգամ՝ 13-րդ դարից: Փոխառություն՝ պարսկերեն *Čamšak*-ից (ՀԱԲ, 3, 629): «Չմուշկ» ասելով՝ այժմ առաջին հերթին հասկանում ենք «պողպատյա շեղբաձև սահուկ, որ ամրացնում են կոշիկների տակ՝ սառույցի վրա սահելու համար», ապա՝ «(զվր.) պայտած կրունկներով սրաքիթ կոշիկ» բառը (ԱՀԲԲ, 2, 1162): Այս արմատից ունենք նաև *անվաչձմուշկ* (անիվներ ունեցող չմուշկ) բառաբարդությունը:

Ճըզմա. գործածվում է որոշ բարբառներում (Կր., Զվխ., Ախց.)՝ «հողաթափ, փափուչ» իմաստով (ՀԼԲԲ, 3, 381):

Չուստր. այս բառանունը հանդես է գալիս համանունական շարքով. *չուստր* (1) «1. արագ, շուտ (Թբ., Ղրբ., Ար., Պլ., Նն., Սբ. և այլուր՝ չուշտ արտասանությամբ), 2. արագորեն, շտապով, 3. արթուն, զգաստ (Խրբ.), 4. գոտեպնդված (Վն.), 5. աշխույժ, արագաշարժ» (ՀԼԲԲ, 4, 448) իմաստներով. այդտեղից՝ «*Ով չուստր, նա կուշտր*»⁶⁹ առածը (այս բառանունը «արագ, ժիր, փութկոտ, ճարպիկ» իմաստով վկայված է նաև Հ. Աճառյանի աշխատությունում⁷⁰) և *չուստր* (2) (Ար., Ղրբ. (Գրս.))// *չուստրի* (Թբ., Խտջ.)//*չուշտր* (Ղրբ. (Գնձ.)) «1. տանը հագնելու անկրունկ թեթև կոշիկ՝ երեսը կիսաբաց, 2. կոշիկ» (ՀԼԲԲ, 4, 449) իմաստներով:

Սապոկ. «տղամարդու երկարաճիտ կոշիկներ (հատկապես զինվորական)» (Ար. Թբ. Կր. (Զվխ.)) (ՀԼԲԲ, 5, 268): Արդի հայերենի բառարանում արձանագրված է *սապոգ* տարբերակը՝ «ճիտքավոր՝ երկարաճիտ կոշիկ» բացատրությամբ (ԱՀԲԲ, 1278): Այս բառանունը համատարած գործածվում է գրական հայերենի խոսակցական տարբերակում, թեև դիտվում է որպես օտարաբանություն:

Չարոխ/չարուխ. «1. փափուկ կիսամշակ կաշուց տանը կարած ոտնաման՝ երեսը բաց և առանց կրունկի, որ ոտքին են ամրացնում կաշվե թելերով» (Ար., Գրս., Պրտ., Մրզ., Ամն., Կր., Կար., Ակն, Մշ., Վն., *չարոխ*՝ Պրտ., Մրշ.), 2. սայլի անիվների երկաթե օղերն ամրացնող երկաթներ (Վն.), 3. գութանի մաս (Վն.), (ՀԼԲԲ, 4, 392): Թեև այս բառաձևն արձանագրված չէ արդի գրական հայերենի բառարաններում, սակայն ներկայումս, որպես տղամարդու ոտնամանի տեսակի բառանվանում, նույնպես հաճախակի գործածություն ունի ժողովրդախոսակցական լեզվում:

⁶⁹ Ա. Ղանալանյան, Առաձանի, Ե., 1960, էջ 199:

⁷⁰ Հ.Աճառեան, Թուրքերէնէ փոխառեալ բառերը Պօլսի հայ ժողովրդական լեզուին մէջ համեմատութեամբ Վանի, Ղարաբաղի եւ Նոր-Նախիջեանի բարբառներու, Մոսկուայ-Վաղարշապատ, 1902, էջ 279:

Հարմա. «1. Երկարաճիտ կոշիկ, 2. Տրեխ (ՆԲ), 3. Ցանց՝ ձուկ որսալու համար, որի մեջ մեկ ձուկ ընկնելու դեպքում դուրս է քաշվում (Հվր.)» (ՀԼԲԲ, 4, 398): Գրական հայերենի բառարաններում արձանագրված է հետևյալ բացատրություններով՝ «(գվռ.) երկարաճիտ կոշիկ» (ԱՀԲԲ, 2, 1160), (բրբ.) «բարձրաճիտ հատուկ կոշիկ» (ԺՀԼԲԲ, 4, 135): Այս բառանունը, որպես օտարաբանություն, «երկարավիզ կոշիկ» իմաստով արձանագրված է Մարտիրոս Յարութինեանցի աշխատությունում⁷¹:

Պատկուծ. «Հողաթափ» (ՆՆ, Եվդ. (Ամս.), Կր. (Ջվխ.)): Ղարաբաղի բարբառում *փափուջ*-ը համարվում է «մանկական կոշիկ» (ՀԼԲԲ, 6, 359): Ստ. Մալխասյանցը նշում է՝ «*փապուծ* (տաճկ. *pabuğ*), գ. Ուրքի ազանելիք, հողաթափ»⁷²: Արդի գրական հայերենի բառարաններում արձանագրված է՝ «տան մեջ հագնելու փափուկ ոտնաման» (ԱՀԲԲ, 1516), *փապուծ//փափուծ* «(խսկց.) տանը հագնելու փափուկ՝ թեթև՝ ոտնաման, 2. (բրբ.) կրծքի երեխայի կոշիկ՝ ոտնաման, որ սովորաբար շատ թեթև ու փափուկ է լինում» (ԺՀԼԲԲ, 4, 645):

«Ոտնաման» հասկացության դիմաց հայերենի բարբառներում գործառող բառանվանումներից են նաև՝ *խաթըռ* ((ՆՆ.) ոտնաման), *պելավ* ((Մկս., Շտխ.) ոտնաման, կոշիկ), *լաքան* ((Մ2.) 1. ոտնաման, որ գործում են կանեփի թելից կամ այծի մազից, 2. մի տեսակ ոտնաման, որի տակը գործված է այծի մազից և օգտագործում են մեծ մասամբ ձյունի վրա քայլելու համար), *հեփիկ* ((Այնթ., Վն., Մ2.) 1. կոշիկ, ոտնաման, 2. ձյան վրայով քայլելու հատուկ կոշիկ), *շաթըռ* ((Պլ. (Պրտ.)) կոշիկ, ոտնաման), *ներսնոց* ((Եվդ., Հմ2.) 1. տանը հագնելու շոր՝ կոշիկ, որը դուրս գնալիս փոխում են), *սաղրիք//սաղրի* ((Թբ.) ոտնաման), *տաշիկ* ((Սբ.) կոշիկ), *լաստիկ//լաստահիկ* (կրկնակոշիկ), *երեսանկ* (փայտե ոտնաման առանց երեսի, նալիկ), *տատան* ((Սս.) ոտնաման, որ պատրաստվում է կանեփի թելից) և այլն⁷³:

Բարբառներում հաճախ կարելի է հանդիպել ոտնամանի տեսակների անվանումներ, որոնց ծագումն անհայտ է. դրանք, մեր կարծիքով, կամ փոխառություններ են, կամ էլ ստեղծվել են տվյալ բարբառախոս ժողովրդի կողմից, ինչպես՝ *մոլ* (մի տեսակի ամառային կոշիկ՝ բաց կրունկով), *գոնտոա* (Եվրոպական կոշիկ), *ռուստի* (Եվրոպական կոշիկ (երևի այդպես է կոչվում ռուսների կողմից բերված լինելու պատճառով)),

⁷¹ Մ. Յարութինեանց, Բացատրական բառգիրք օտարազգի բառերի եւ օտարազգի բառերի ու դարձուածքների, Ալեքսանդրապոլ, 1912, էջ 270:

⁷² Սղ. Մալխասեանց, Հայերէն բացատրական բառարան, հ. 4, Ե., 1945, էջ 487:

⁷³ Այս բառանունների մեծ մասը համանունական շարքի անդամներ են (տե՛ս ՀԼԲԲ, հհ. 1-7, Ե., 2001-2012):

չապլի (պոչավոր կոշիկ), սիկիլի (կոշիկի մի տեսակ՝ երեսը երկու կտորից), եմենի (տեղական մի տեսակ կիսակոշիկ) և այլն: Շատ բառանուններ փոխառվել են հարևան կամ եվրոպական երկրներից (ինչպես՝ փոթիս ((Ֆր., թուրք.) մի տեսակ կոշիկ), կալոշ ((Ֆր.) և այլն:

Բարբառներում *ճոքավոր կոշիկ*-ը ունի հետևյալ բառանվանումները՝ *մղըս* ((Մշ. (Բղշ.)) երկարաճիտ կոշիկ), *սապոկ* ((Ար., Թբ., Կր. (Ջվխ.)) տղամարդու երկարաճիտ կոշիկ (հատկապես զիվորական)), *ջգրան* ((Ար.) երկարաճիտ կոշիկ), *ջգմա//ջագմա//ջիգմա* ((Կր., Ջվխ., Ախց.) երկարաճիտ կոշիկ, ճոքավոր կոշիկ), *փոստալ//փոստի//փոսթոլ* ((Կլկ. (Մրշ.)) ճոքավոր կոշիկ, (Կր. (Շիր.), Հճն., Խտշ.) հասարակ կաշուց կարված հողաթափ), *լափչուն* ((Հվր.) կարճ ճոքերով կոշիկ) և այլն:

«Հողաթափ» իմաստն ունեն նաև *զրաբուկ* ((Առտ.)), *ծլափան//ծլրփան* ((Գնձ.)), *փանթոլ* ((Վն.)) բառանվանումները:

«Մանկական ոտնաման» են նշանակում հետևյալ բառանվանումները՝ *պապուկ* ((Վն. (Պայ.)) նոր ոտք ելած երեխայի կոշիկ), *փոցալ* ((Ար.) մանկական փոքրիկ կոշիկ), *չոչ* ((Ղրբ. (Գրս.)) երեխայի կոշիկ), *փափի* ((Տգր.) մանկական փոքրիկ կոշիկ), *էտիկ* ((Եվր.) փոքրիկ երեխայի կոշիկ, մուճակ, փափուճ), *կաթըր* ((Պայ.) երեխայի կոշիկ, ոտնաման) և այլն:

Կանացի ոտնամանի տեսակներից են՝ *մուճակ* ((Պլ., Սբ., Վն.) կանացի տնային թեթև ոտնաման), *չափիկ* ((Բլ.) կանացի կոշիկ), *ճթիկ* ((Մշ., Բղշ.) կանացի կոշիկի մի տեսակ, որը քայլելիս կաշեղով հատակին կամ ներբանին ձայն է հանում), *մաս* ((Ղրբ., Կր., Բլ., Մկս., Պրտ.) փափուկ կաշուց պատրաստած կանացի անկրունկ կիսակոշիկ) և այլն:

«Ոտնաման» հասկացության բարբառային բառանվանումներից մի քանիսը (բարբառային նշումով) արձանագրված են արդի հայերենի բառարաններում, թեև այնքան էլ գործածական չեն: Դրանցից են՝ *բաբուկ* (նորամանկան կոշիկ), *բաբուճ* (առանց կրունկի ոտնաման, հողաթափ), *յամանի* (կաշվե ոտնաման), *քոշ* (կոշիկի մի տեսակ, առանց ճոքի, երեսը կիսով չափ բաց, մաշիկ), *լագան* (փայտյա հատուկ ոտնաման, որ հագնում են ձյան վրա քայլելու համար), *լաքա* (1. կարմիր կաշի, 2. այդ կաշուց կարված ոտնաման), *չուստ//չուստիկ* (հողաթափ, տանը հագնելու հասարակ կոշիկ), *քաշակրունկ* (ցած կրունկով (կոշիկ), ցածրակրունկ), *չաքմա* (բարձրաճիտ հատուկ կոշիկ) և այլն:

Գրական հայերենում «*առանց ոտնաման*» հասկացությունն արտահայտվում է *անկոշիկ*, *բոկոտն*, *մերկոտն*, *մերկոտիկ*, *կոունձ*, (ինց.)՝ *բոկ*, *բոկիկ*, *ոտնաբաց*, *ոտաբորբիկ* և այլ բառերով, բարբառներում՝ *բոբ(յ)իկ*, *բոկեկ*, *բոկիկ*, *պոպիգ*, *բոփիկ*, *բիբիկ*, *պեպեկ*, *բիգ*, *ոտնաբորբիկ//ոտաբորբիկ*, *ոտնաբաց*, *պեպիկ//պեպեգ*, *վննրպեպիգ*, *վննապյաց*, *վննապեց*

հնչյունական տարբերակներով, ինչպես նաև՝ բոբիկ, *տալբադան*//*տալ-տապան* (Մշ., Խրբ., Եվդ. (Ամս.)), *փափթի* (ՆՋ) և այլն: Բոբիկանալ բայի դիմաց բարբառներում առկա են *թուպկնալ*, *պեպկվել* ձևերը:

Գրական հայերենի «*կոշիկները հագնել*» բառակապակցության փոխարեն բարբառներում ունենք *կոշկըվորել* (կոշիկները հագնել), *չմշկել* (կոշիկները հագնել), *տրիսըվերվել* (տրեխներ հագնել, տրեխի տեր դառնալ) միաբառ ձևերը:

Գրական հայերենում գործածվող «*հնամաշ կոշիկ*» բառակապակցության փոխարեն բարբառներում գործածվում են զանազան տարբերակներ, ինչպես՝ *չանթիկ* (հին՝ մաշված չարուխ), *փափուլ* (հնացած՝ մաշված ու ձևը կորցրած կոշիկ), *փթրաղ* (պատառոտված տրեխ, կոշիկ), *խսիկ* (հնացած կոշիկ), *խրիկ* (1. ոտակապ, կապ, 2. հին կոշիկ, որից կապում են հավերի ոտքերը՝ չփախչելու համար), *լակաշ* (մաշված, ձևը կորցրած կոշիկ), *կես-բաբուճ* (կիսամաշ կոշիկ), *մխկիր* (կրունկն ընկած՝ հին կոշիկ), *վարձգուկ* (երկար գործածությունից հնացած ու անգործածական դարձած (շոր, կոշիկ և այլն)), *խոնդուռա* (հնամաշ կոշիկ) և այլն:

«Նոր ոտնաման» հասկացությունը բարբառներում արտահայտվում է *խամ* բառաձևով, որը թեև բազմիմաստ բառ է, ունի շուրջ երկու տասնյակ իմաստ, բայց դրանցից մեկն էլ «*նոր, չհագած (կոշիկ)*» իմաստն է:

Որպես *կոշիկի մաս* բառանվանումներ՝ արդի հայերենում կան՝ *լեզվակ* (զանազան իրերի՝ առարկաների լեզվաձև մաս (կոշիկի լեզվակ)), *կապիչ* (տրեխների, կոշիկների եզրերը կապելու կամ գուլպան ոտքին ամրացնելու գործված երիզ՝ փոկ), *կոշկաքուղ/կոշկերիզ*, *կոշկաթել*, *կոշկախթան* (հեծյալի կոշիկի վրա ամրացված պայտաձև պողպատե խթան՝ ձիուն խթանելու համար), *կոշկածայր* (կոշիկի ծայրի՝ քթի մասը), *ներբան*//*կոշկափակ* (1. ոտքի տակի կաշին, 2. կոշիկի՝ ոտնամանի տակը գտնվող պինդ կաշի, կոշկատակ), *ճիտք* (կոշիկի կամ գուլպայի բուկը, վերևի մասը, որ պատում է սրունքը), կրունկ (այսուհետ՝ ՀՄԲ) և այլն:

ՀԼԲԲ-ը, որպես «*կոշիկի մաս*», վկայում է հետևյալ բարբառային բառերը՝ *ամլգոր* (կոշիկի երեսի աստառը), *բաղ* (կոշիկի կապ), *բուֆ* (փնջաձև կապ (կոշիկների, մազերի վրա)), *երեսկրուկ* (կոշիկի կրունկի երեսը), *կելիսճուղ* (կոշիկի կաղապար), *կոնջ* (կոշիկի, ոտնամանի եզրք), *վննակապ* (ոտնակապ), *վննրկապիչ* (ոտնակապիչ), *փուլակ* (կոշիկի կապի ծայրի փնջակը), *ֆասիդեք* (երկարաճիտ կոշիկի ծնկից վեր բարձրացող մասը), *պըլ* (կոշիկի կրունկի երկու կտորների միացման կարը), *պաշպափան* (կոշիկի կապ), *շունբափուն* (տրեխկապ), *կուղ* (տրեխի եզրքին քաշած փոկի երիզը) և այլն:

«Ոտնաման կարող» հասկացությունն արդի հայերենում արտահայտվում է հետևյալ բառանվանումներով՝ *կոշկակար*, *մուճակագործ*, *կարվակ*

(հզվր.), կոշկագործ, օղագործ, մաշակար, մաշկակար, կոշկարար, սոլկար (բրբ.), խարազ, ուրից կարող, չմշկակար (չմուշկներ կարող արհեստավոր) և այլն:

Բարբառներում այս հասկացությունն արտահայտվում է հետևյալ բառերով՝ սապոժնիկ, տրեխագործ, ակս(ը)ճի (հին կոշիկներ կարկատող, փինաչի), խաֆաֆ (1. մանրավաճառ, փերեզակ, 2. բազազ, 3. կոշկակար), մաշկակար//մաշակար//մաշեկար (մաշիկ կարող, կոշկակար), սոլկար (մաշիկ կարող, հողաթափ՝ ոտնաման կարող), փերթկար (կարկատան անող կոշկակար, հնակարկատ), փինաչի//փինաճի (հին կոշիկներ կարկատող), փենիպեղ (կոշիկներ կարկատող, հնակարկատ, փինաչի), ուրից կարող (ոտնաման կարող, կոշկակար) և այլն:

Որպես «կոշկակարի գործիք»՝ արդի գրական հայերենում հիմնականում հանդիպում ենք կոշկասեսպիկ//գամիկ, կոշկագամիկ, մեխիկ բառերը, իսկ բարբառներում՝ այլանդրա (երկար, նեղ կաշվի փոկ, որով կարում են տրեխի շուրջը), դեմբռնիչ (ճտքավոր կոշիկ՝ սոնակոշիկ պատրաստողի գործիք), դոնաճաղ (կոշկակարի գործիք), թապար (կաշի կտրելու գործիք), կարփեպ (կոշիկի կարելու գործիքներից մեկը), շրջիչ (կոշկակարի փայտե շրջող գործիք), ուլորթա (ոտնամանի չափ, որ օգտագործում է կոշկակարը), փանջո (կոշկակարի մի տեսակ գործիք), խոալ (կոշկակարի մի տեսակ գործիք), հերոն//հերուն//հերյուն (կոշիկ, տրեխ կարելու բիզ, ծակիչ), ճլրան (կոշկակարի կարելու գործիք), մուշպ(ի)//մուշպա (մուշտա՝ կոշկակարի գործիք՝ կաշին ծեծելու համար), որս//օրս (կոշկակարի գործիք, երկաթե ձող, որը սուր ծայրով ամրացվում է գետնին, իսկ մյուս թաթաճն ծայրի վրա կոշկակարը աշխատում է մուրճով), փովալ (կոշկակարի փայտե սեպ), փսվալ (կոշկակարի մի տեսակ գործիք) և այլն:

Ի տարբերություն գրական հայերենի՝ «կոշիկ կարել, վերանորոգել» իմաստով բազմաթիվ բառաձևեր կան բարբառներում, ինչպես՝ փիյթել (կոշիկի տակը նորոգել), փինա անել//փինա ձգել, փինայել (կարկատել), փինապել (կոշիկը մի թեթև կարկատել), դերգել (կոշիկի շուրջը կարել), նալաքոպել (կոշիկի տակ նալաք՝ պայտ խփել), փիկրել//փիգրել (ոտնամանի տակը կարկատան դնել, կարկատել), կողքաշել (կաշվից բարակ՝ նեղ շերտերով թել հանել՝ տրեխ կարելու համար), շըդդիլ (կոշիկի տակ նոր կաշի ամրացնել), գորդել (տրեխի վրա անցք բացել՝ թելն անցկացնելու համար), լմել(կոշիկ կարելու թելը մոմել), ֆրպել (դաբաղված կաշուց մեկիկ-մեկիկ ոտնամանի երեսացու կտրել), չիթմել (բկով տրեխի ծակը գոցել), փոյլսկել//փոյլսպել//փոկլսպել (տրեխի ծակը փոկով հյուսելով լցնել, կարկատել) և այլն:

Այսպիսով, քննվող նյութի դիտարկումից պարզ է դառնում, որ, ի տարբերություն գրական հայերենի, բարբառներում ունաման հասկացությունն արտահայտող բառանուններում բնիկ հայերեն բառերը սակավաթիվ են: Դրանք մեծ մասամբ հարևան ժողովուրդներից վերցված բառեր են: Իսկ թե այս կամ այն բառը արևելյան որ լեզուներից է փոխառվել, դժվար է որոշել. պատճառը լեզվական փոխներթափանցումներն են, ինչպես նաև որոշ բառերի միջնորդավորված փոխառություն լինելը: Կան չստուգաբանված, ծագումն ու պատկանելությունը չբացահայտված բառեր ևս, որոնց անդրադառնալը սկիզբ կդնի հետագա ուսումնասիրությունների:

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

արաբ.-արաբերեն
բրբ.-բարբառային
գ.-գոյական
գվռ.-գավառական
հզվդ.-հազվադեպ
հնց.-հնացած
տաճկ.-տաճկերեն
ֆր.-ֆրանսերեն

L.A. Ghamoyan - The concept of "shoe" in contemporary literary Armenian language and dialects. - In contrast to literary Armenian, in the dialects, there is a small number of native Armenian words indicating the concept of "shoe". These are mostly words taken from neighboring peoples. It is difficult to determine which eastern language these words have been borrowed. The reason is linguistic interpenetration, as well as the fact that some words are mediated borrowings. There are unconfirmed words, words, whose origin and affiliation have not been revealed. Their investigation will be the starting point for further studies.

Л.А. Гамоян - Понятие «обувь» в современном литературном армянском языке и диалектах. - В отличие от литературного армянского, в диалектах есть небольшое количество коренных армянских слов, обозначающих понятие «обувь». В основном это слова, взятые у соседних народов. Трудно определить, из какого восточного языка эти слова были заимствованы. Причиной является лингвистическое взаимопроникновение, а также тот факт, что некоторые слова являются опосредованными заимствованиями. Есть неподтвержденные слова, слова, происхождение и принадлежность которых не выявлены. Изучение этих слов станет отправной точкой для дальнейших исследований.